

TÜRK SİNEMASINDA ARABESK FURYASI**Özkan KARACA¹**

Arabesk, Fransızca kökenli bir sözcük olan “arabesque” kelimesinden Türkçe’ye geçmiştir. Bu sözcük güzel sanatlarda “Arap usulü” anlamına gelmekte olup; “süslemede kullanılan çizilmiş veya oyma süs” ve “bazı çevre çizgilerini birleştiren, resmedilmiş veya oyma bir düzenlemenin temel ritmini meydana getiren ideal çizgi” şeklinde de ifade edilebilmektedir. Sosyal bilimlerde ise arabesk; “bozulmuş ve yozlaşmış” manasını taşımaktadır.² Eski Yunan’da, Mısır’da, İran’da, Bizans’ta değişik biçimlerde var olan arabesk, İslam sanatında daha özgün bir senteze dönüştürülmüştür. Daha sonra da bu sentez geliştirilerek İslam dünyasında oldukça önemli bir kullanım alanına girmiştir.

Arabeskin sadece müzik türü olmayarak, ev eşyası, çeşitli süsler, resimli halılar, filmlerden oluşan bir dünya, bir yaşam biçimi olarak karşımıza çıkmıştır.³

Arabesk; birbirine sarılmış ve iç içe geçmiş bitki örgeleriyle soyut eğrisel örgelerin oluşturduğu bir bezeme üslubu olarak meydana getirilmiştir. Arabesk üslup Anadolu’daki Helenistik dönem el sanatçılarından türemiştir. M.S. 1000 yıllarında İslam sanatçıları tarafından arabeske biçimci bir nitelik kazandırılmıştır. Avrupa’da arabesk, Rönesans’tan 19.yüzyılın başlarına kadar özellikle el yazmalarının, duvarların, mobilyaların, metal eşyanın, çanak ve çömleğin bezenmesinde kullanılmıştır. Arabesk taş işçiliği 15.yüzyılın sonu 16.yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Kuzey İtalya ve daha sonra İspanya’da gümüş el işlerinde de arabesk öğeler kullanılmıştır. Barok üslup ortaya çıktıktan sonra arabesk bezeme üslubu ikinci plana atılmış ve eski popüleritesini yitirmiştir. Arabesk üslup 18.yüzyılın ortalarında tekrar ön plana çıkmıştır.⁴

Bu bilgilerle görüldüğü gibi arabesk, 1900’lü yıllara kadar süsleme sanatında bir tarz olarak kullanılmakla birlikte Türkiye’de daha çok bir müzik türü olarak bilinmekte ve bu anlamına uygun bir şekilde kullanılmaktadır.

Arabesk kültürünün ortaya çıkmasıyla birlikte müzik anlayışı da değişikliğe uğramıştır. Özellikle 1960’lı yılların sonunda Orhan Gencebay ile birlikte gelişim gösteren arabesk müzik, Türkiye’nin o dönemki şartları göz önüne alındığında karamsarlık, umutsuzluk, mutsuzluk ve acı gibi öğeleri yansıttığı için Türk halkı tarafından büyük rağbet görmüştür. Birkaç yıl içerisinde Gencebay’ın yaptığı bu tarz, özellikle kırdan kente göç eden gecekondulu gençlerin yoğun ilgisini çekmiştir. Orhan Gencebay; yaptığı müzikle kendinden sonra gelen arabeskçilere de örnek olmuştur.⁵ Kısa bir süre sonra bu türde müzik yapan yeni besteci ve şarkıcılar çıkmıştır. Bu isimler arasında başta İbrahim Tatlıses olmak üzere, Ferdi Tayfur ve Müslüm Gürses’i saymak mümkündür. Zamanla arabesk müzik, popüler kültürün vazgeçilmezi haline gelecektir.

¹ Şair, Yazar. “Atlantik Medya ve Prodüksiyon” şirketinde yapımcı ve yönetmen, ozkankaraca@atlantikmedya.com

² Meydan Larousse, 1992. s 47

³ Murat Belge, Tarihten Güncelliğe, Alan Yayınları, İstanbul, 1983. s.339.

⁴ Ana Britannica, 1996: 416-417

⁵ Ali Murat Kırık, “Türk Sinemasında Arabeskin Doğuşu ve Gelişimi”, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, Sayı:3, Mart 2014. s.101.

Arabesk müzik ekonomik sorunları, kötü hayat koşullarını, sefaleti, yabancılaşmayı, şehre ait olamamayı, acıları, yoklukları ve aşkı bünyesinde barındırmaktadır. Kent yaşamında istediklerini bir türlü bulamayan, iyi koşullar altında yaşamayan, işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalan ve sürekli maddi sıkıntı çeken köy kökenli göçmenler toplumsal hayatın dışında kalmayı tercih etmişlerdir. Daha çok kendi aralarında etkileşime giren bu kesim arabeske adeta can simidi gibi sarılmıştır.

Özellikle sinema; yaşadığı toplum düzenini adeta bir ayna gibi yansıtmaktadır. Arabesk kültürün oluşması ve arabesk müziğin yoğun ilgi görmesiyle birlikte Türk Sineması'nda "Arabesk Filmler Dönemi" başlamıştır.

Arabesk film furyası Türk Sineması'nın belirli bir dönemine damgasını vurmuş ve izleyiciler çekilen filmlere yoğun ilgi göstermişlerdir. Bu ilginin altında yatan en önemli etkenler ise Türk toplumunun sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısıdır. Filmlerin başrol oyuncularıyla özdeşleşme ve onlarla aynı sorunları yaşama özellikle köyden kente göç eden kitlenin arabesk filmlere olan ilgisini arttırmıştır.

1980 yılından itibaren arabesk filmlerde büyük bir patlama yaşanmıştır. Bu patlamanın meydana gelmesine 12 Eylül 1980 tarihindeki askeri darbenin etkisi büyüktür. Askeri darbe ile birlikte toplumsal dinamikleri köklü bir değişime uğramıştır. Toplumsal koşulların değişmesi, sinema sanatına da etki etmiştir. O güne değin sinemada kurtarıcı olarak görülen şiddet ve erotizm içerikli filmler yasaklanmıştır. Bu filmlerin seyirci kitlesinin kaybolması yapımcıları çeşitli yollara sevk etmiştir. Askeri darbenin ardından sıkıyönetim dönemi başlamış ve toplumsal eleştiri yapan filmler de tamamen yasaklanmıştır. Böylelikle; başta arabesk içerikli filmler olmak üzere, bireysel bunalımlar ve kadın sorunları Türk Sineması'nda yer bulmuştur.⁶

Gecekondulaşma ile birlikte ivme kazanan arabesk, giderek egemen kültüre dönüşmeye başlamıştır. "Minibüsçülük" ve "gecekondulaşma" bu filmlerin merkezinde yer almıştır. Filmlerde ana kahraman genellikle gecekondu mahallesinde yaşamaktadır. Bunun yanında zengin kız – fakir erkek teması arabesk filmlerin çoğunda kendisini göstermektedir. Başrollerini İbrahim Tatlıses ve Hülya Avşar'ın paylaştığı 1985 yapımı Mavi Mavi isimli film de bu tema üzerine kuruludur. Gecekondularda ortaya çıkan ve şehirlere yayılan arabesk müzik toplumsal hayatın merkezinde yer almaya başlamıştır. İsyankâr ve çığırık bir üsluba sahip olan arabesk kimi zaman nefret dolu duyguları da empoze edebilmektedir.⁷

1981 yılından çekilen 72 filmin 33 tanesi arabesk kategorisinde yer almaktadır Bu döneme Orhan Gencebay'ın, Ferdi Tayfur'un, Müslüm Gürses'in, İbrahim Tatlıses'in ve Gökhan Güney'in filmleri damga vurmuştur. Bu tip filmlerin konuları birbirine çok benzemektedir. Filmlerde acı teması derin bir şekilde hissedilmektedir. Fakat bu acı eski Yeşilçam melodramlarından farklıdır. Bu acının ortaya çıkışını hüznün, karasevda, çile, hor görülme, dışlanma, kahrolma, yoksulluk, kötü yazgı, yakınma, umutsuzluk, karamsarlık ve

⁶Şükran Kuyucak Esen, Türk Sinemasının Kilometre Taşları, Naos Yayınları, İstanbul 2002. s.104

⁷ Mehmet Öztürk, "Türk Sinemasında Gece Kondular", European Journal of Turkish Studies, Sayı: 1. 2004. s. 14-15

kan davası gibi olgular oluşturmaktadır. Arabesk filmlerde mutluluk kısa sürelidir, yani aldatmacadır.⁸

Genelde birçok film zengin kız ile fakir erkek arasındaki aşk üzerine kurulmuştur. Fakat bu aşk olanaksız veya platoniktir. Fakir erkek rollerinde arabesk türünde şarkı söyleyen müzisyenler görülmektedir. Filmlerdeki zengin kız rolünde ise genellikle Necla Nazır, Perihan Savaş, Oya Aydoğan, Serpil Çakmaklı görülmektedir. Olanaksız aşk ve olanaksız sevgi kahramanların tüm hayatını etkilemektedir. Filmlerdeki kızların babası çoğunlukla ağadır. Ağa; taş kalpli ve hak yiyicidir. Gözünde kestirdiği zengin damat adayıyla kızını evlendirmek istemektedir. Bu açıdan filmlerdeki erkek karakter olan arabesk müzik şarkıcıları köyden kente göç etme ve zengin olma amacını taşımaktadırlar. İçlerinde hep ağadan intikam alma arzusu yatmaktadır. Gecekondularda yaşayanlar da köyden kente göç ettikleri için filmlerdeki ana karakterle özdeşleşmekte ve kendilerini onun yerine koymaktadırlar. Dürüst delikanlı kente gelmekte ve gazinolarda müzik dünyasının aranan bir şarkıcısı olmaktadır. Para ve şöhret sahibi olan genç köye geri dönerek sevdiği kıza kavuşmak istemektedir. Ancak filmin sonunda sevenler birbirine kavuşmamaktadır.⁹

Filmin başrol oyuncularını çoğu zaman kırdan kente göç etmiş, ekonomik açıdan hiçbir imkânı olmayan, köy-kent ikileminde kalmış fakir ama onurlu gençlerdir. Arabesk film furyasının o dönemki koşulları göz önüne alındığında “kadercilik” yaklaşımının köyden kente göç eden bireyler için uygun olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Fakat kötü yola düşen kadınlar, namus cinayetleri, sonu olmayan aşklar, mahkum olma, suç işleme bu türün özellikleri arasında yer almaktadır.¹⁰ Müzik hemen hemen her sahnede izleyicinin karşısına çıkmakta ve derin bir etkileme gücü oluşturmaktadır. Filmlerdeki mutsuzluğa ve acıya rağmen izleyiciler hikâyede kendilerinden bir şeyler bulmakta ve acı çeken başrol oyuncusuyla ister istemez özdeşleşmektedir.

Mutsuzluk ve acıyla örülmüş bir yapıya sahip olan arabesk filmlerde İstanbul’un bütünlüğünü görebilmek neredeyse imkânsızdır. Mekân olgusu sürekli değişmektedir. Kır ve kent arasında mekik dokuyan ana karakterin hayatı iki alanda geçmektedir. Filmlerde ataerkillik olgusu sıkça karşılaşılan bir durumdur. Zengin ve fakir gencin aşkını sadece arabesk filmlerde değil; arabesk filmlerden önceki Yeşilçam melodramlarında da görmek mümkündür. Bu açıdan arabesk filmler Türk Sineması’nda popüler bir hale gelmiş ve geniş kitleler tarafından izlenmiştir.¹¹

Arabesk furyası 1980’lerin sonlarına doğru popüleritesini yitirmeye başlamış ve 1988 yapımı Ertem Eğilmez imzalı “Arabesk” filmi ile bu dönem hicvedilmiştir. Konusunu arabesk tarzındaki yapımların karışımından alan filmde zengin kız ile dürüst fakir erkeğin aşkı konu edilmektedir. Arabesk furyasındaki acı ögesi bu filmde yerini komediye bırakmıştır. Film; halkın tüm kesimi tarafından beğeniyle izlenmiştir. Arabesk filminin ardından bu furyanın da sonu gelmiştir. Arabesk furyasının noktalanmasında gecekondu kesiminin sosyal bakımdan sınıf atlamasının rolü büyüktür. Kırdan kente göç eden kesimin gelirini arttırması ve kent merkezlerine yerleşmesi de arabesk furyasının bitmesine neden olan bir diğer özelliktir.¹²

⁸ Burçak Evren, Değişimin Dönemecinde Türk Sineması, Leya Yayıncılık, İstanbul, 1997. s.116

⁹ Burçak Evren, a.g.e. s.117.

¹⁰ Yıldırım Ürün Onk, “Türk Sineması’nda Türler Üzerine Bir İnceleme (1970-1980), Yaşar Üniversitesi, Cilt: 23, Sayı: 6. 2011.

¹¹ Mehmet Öztürk, Sine-Masal Kentler, Don Kişot Yayınları, İstanbul, 2004. s.432.

¹² Ali Murat Kırık, a.g.m. s. 113.

